

بررسی ریشه‌های پیدایش مکاتب هنری بومی و ایالتی در دوره صفوی با رویکرد تاریخی مطالعه موردی: مکتب نوشناخته استرآباد (نیمه دوم قرن ۱۰ و نیمه اول قرن ۱۱ ه.ق)

محمد رضا ساختمان‌گر

دانشجوی دکترا تاریخ تحلیلی هنر اسلامی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

چکیده

بررسی شرایط مذهبی، اجتماعی و اقتصادی دشت گرگان و اهمیت این منطقه در دوران صفوی، نشان از شرایط لازم جهت شکل‌گیری یک مکتب ایالتی در استرآباد دارد. مطالعه نسخه‌های منسوب به مکتب استرآباد، که به دلیل پراکندگی و عدم شناخت از آنان تا به حال مورد تحلیل جامع واقع نشده‌اند، دارای ویژگی‌های خاص بومی هستند که استقلال آنان از دیگر مکاتب هم‌دوره خود، کاملاً مشهود است. با معرفی و بررسی نسخه‌های ارائه شده در موزه‌های بریتانیا و نیز ۱۵ نگاره از یک شاهنامه در موزه ملک تهران، به عنوان تنها نسخه منسوب به شاهنامه استرآبادی موجود در ایران می‌توان به آن ویژگی‌های منحصر بفرد پی برد. در این پژوهش، با رویکرد تاریخی و شناخت شرایط اقتصادی، مذهبی و اجتماعی استرآباد در دوره صفوی، که البته درک ریشه‌های فرهنگی آن، نیاز به درک تحولات استرآباد در دوره‌های قبل از صفویان دارد، و نیز تغییر رویکرد حمایت از هنر در زمان شاه‌تیماسب صفوی و تعطیلی کارگاه قزوین و حضور تعدادی از هنرمندان دربار صفوی در استرآباد و برقراری آرامش سیاسی که زمینه‌ساز فعالیت‌های فرهنگی است و پیدایش دو دوره آرامش سیاسی شناخته شده در این منطقه، وجود کارگاه هنری ایالتی در حکومت محلی استرآباد را محتمل می‌سازد. همچنین با بررسی منتخبی از نگاره‌های شاهنامه‌های این دوره، به لحاظ، فضای تصویری و انتخاب محدوده رنگی، خصوصیات بومی در رنگ‌آمیزی و صحنه‌پردازی و تنوع کیفیت این تصاویر، علاوه بر نمایان شدن هویت منحصر بفرد آنان، حضور و فعالیت چندین نگارگر در تولید این نسخ که نشان از وجود کارگاه هنری مستقل است مشخص می‌گردد. روش تحقیق در مباحث تاریخی به شیوه تحلیلی-تاریخی و در مطالعه نسخه و نگاره‌ها، به شیوه توصیفی، تحلیلی می‌باشد.

واژگان کلیدی: مکتب استرآباد، شاهنامه‌نگاری، موزه ملک، نگارگری، صفوی